

Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması

İsmail CİĞERCİ (<https://orcid.org/0000-0002-8858-5685>), Afyon Kocatepe University, Türkiye;
icigerci@aku.edu.tr

Rabia Tuğba EĞMİR (<https://orcid.org/0000-0001-7073-7401>), Afyon Kocatepe University, Türkiye;
tugbaegmir@outlook.com

A Scale Development Study on Compliance of Syrian Persons Under Temporary Protection with The Turkish Tax System

Abstract

Determining the attitudes of the Syrian people towards the tax constitutes the problem of this study. The study aims to develop a scale for the compliance of Syrian people who are income taxpayers within the borders of the Republic of Turkey with the Turkish tax system. In this direction, people who are income taxpayers in Şanlıurfa, where Syrians are concentrated, were determined as the sample. Accordingly, a 6-factor scale consisting of 27 items was developed. Consequently, the answers given to the whole scale are at the level of neither agree/disagree. Taxpayers of Syrian nationality think that other taxpayers do not have any privileges compared to them. Therefore, Syrian nationals, who are income taxpayers in Turkey, have a positive perspective on taxation.

Keywords : Syrian Nationals, Temporary Protection, Tax Compliance.

JEL Classification Codes : F22, H20, H24.

Öz

Suriyeli kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının belirlenmesi bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır. Çalışmada Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde gelir vergisi mükellefi olan Suriyeli kişilerin Türk vergi sistemine uyumuna dair ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Suriyeli kişilerin yoğun olarak bulunduğu Şanlıurfa İlinde gelir vergisi mükellefi olan kişiler çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda 27 maddeden oluşan 6 faktörlü ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin bütününe verilen cevapların ne katılıyorum/ne katılmıyorum düzeyinde olduğu görülmektedir. Suriye uyruklu mükellefler, diğer mükelleflerin kendilerine göre herhangi bir ayrıcalığa sahip olmadığını düşünmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de gelir vergisi mükellefi olan Suriye uyruklu kişilerin vergilendirmeye dair olumlu bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler : Suriye Uyruklu Kişiler, Geçici Koruma, Vergi Uyumu.

1. Giriş

Devletin elde ettiği en önemli kamu geliri vergi olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan vergi geliri devletin egemenlik yetkisine dayanarak temin ettiği bir olarak ifade edilebilir. Devletin bu yetkiyi tek taraflı şekilde kullandığı söylenebilir. Ancak vergilendirme sürecinde önemli bir taraf olan devletin yanı sıra diğer tarafta da vergi yükümlüsü bulunmaktadır (Muter vd., 1993). Dolayısıyla vergi yükümlüleri vergilerle finanse edilen kamu harcamalarının zorunlu bir finansörü durumunda olmaktadır. Bu bakımdan gelirlerinin belirli bir kısmını zorunlu bir şekilde devlete ödeyen vergi yükümlüleri vergiye karşı tepki gösterebilmektedir. Vergi yükümlülerinin ödedikleri vergiye ilişkin tepkileri ise vergiye uyum sağlamama, vergi kaçırma, vergi reddi vb. şekillerde gerçekleşebilmektedir (Çataloluk, 2008: 214). Vergi yükümlülerinin vergi ve kamu harcamalarına ilişkin tepkileri olumlu ya da olumsuz şekilde gerçekleşebilmektedir (Çelebi, 2012: 2).

Devletin vergilendirme yetkisini kullanması anayasa ve yasalarla sınırlandırılmıştır. Bu bakımdan devlet, vergilendirme yetkisini kullanırken egemenlik yetkisine dayalı mülkîlik ve şahsîlik ilkelerine göre hareket etmektedir. Mülkîlik ilkesi, bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşen ekonomik faaliyetler dolayısıyla vergilendirme yetkisini kullanmasıdır. Şahsîlik ilkesi ise bireylerin, bir ülke vatandaşı olarak ülkesine vergi ödeme gerekliliğini ifade etmektedir (Şenyüz vd., 2019). Mülkîlik ilkesine göre bireyler, ülke sınırları içerisinde uyrukları fark etmeksizin vergilendirilebilmektedir. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında bulunan ve 2012 yılından bu yana yaşamlarını sürdürmekte olan Suriye uyruklu kişiler çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır. Suriye uyruklu kişilerin buldukları ekonomik faaliyetler dolayısıyla vergilendirilmeleri söz konusu olabilmektedir. Kükrer Mutlu ve Eğmir (2020), yapmış oldukları çalışmada Türkiye’de yaşamlarını sürdürmekte olan Suriye uyruklu kişilerin çeşitli vergi türleri karşısında vergi mükellefi olabileceklerini ifade etmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’de bulunan ve geçici koruma altında olan Suriye uyruklu kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Şanlıurfa İlinde yaşamlarını sürdürmekte olan Suriye uyruklu kişilerden gelir vergisi mükellefiyeti bulunan kişilere ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerle ölçek geliştirilmesi amacıyla faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle literatür araştırmasına yer verilecek daha sonra ise ölçek sonuçları değerlendirilecektir.

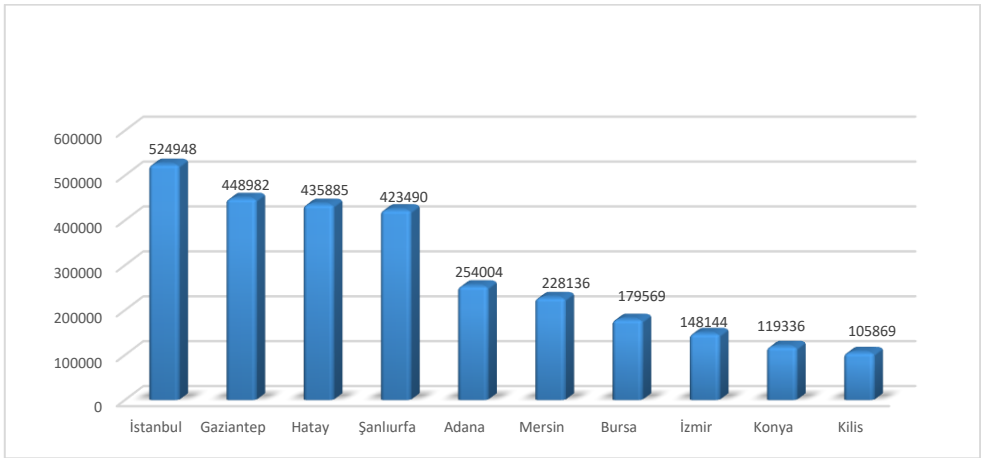
2. Geçici Koruma Yönetmeliğinin Kapsamı ve Türkiye’de Bulunan Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamındaki Yabancılar

Arap ülkelerinde yaşanan karışıklıklar 15 Mart 2011 tarihinden itibaren Suriye’ye de sıçramıştır. Bu bölgede yaşanan çatışmalardan dolayı insani kriz büyümüş ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında da hareketlilik yaşanmaya başlanmıştır. 2011 yılı sonuna kadar

Suriye tarafından Türkiye’ye ilk nüfus hareketleri görülmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti tarafından 30.03.2012 tarihinde “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” İçişleri Bakanlığınca yürürlüğe konulmuştur. Bu bakımdan ilgili yönergenin Suriyeli kişilere yönelik gerçekleştirilen ilk hukuki dayanak olduğu söylenebilir.

Geçici Koruma Yönetmeliği ise 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun “Geçici Koruma” başlıklı 91. maddesine istinaden 13.10.2014 tarihinde kabul edilmiştir. Bu yönetmeliğin amacı, “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma” şeklinde belirtilmiştir. İlgili yönetmelik kapsamında Suriye tarafından Türkiye’ye giriş yapan yabancıların geçici koruma altına alınacağı belirtilmektedir. İlgili yönetmeliğin 22. maddesinde bu kişilere ilişkin gerekli kontrollerin gerçekleştirilmesinin ardından Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra valilikler tarafından geçici kimlik belgesi düzenlenmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne göre 21.04.2021 tarihi itibarıyla 3.671.811 kişi geçici koruma altında bulunmaktadır. Bu sayı 2012 yılında 14.237 olarak gerçekleşmiş ve neredeyse her yıl geçici koruma altında bulunan kişi sayısında artış olmuştur. Şekil 1’de Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriye uyruklu kişilerin en fazla olduğu 10 ile yer verilmektedir.

Şekil: 1
Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin En Fazla Olduğu 10 İl

Kaynak: <<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>>, 03.03.2021.

Şekil 1 incelendiğinde geçici koruma altında bulunan Suriye uyruklu kişilerin en fazla olduğu ilin İstanbul olduğu görülmektedir. Buna ilave olarak Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa gibi iller ise geçici koruma altında bulunan Suriye uyruklu kişilerin en fazla olduğu diğer iller arasında yer almaktadır.

3. Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Çalışma İzinleri

6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu uluslararası işgücüne dair politikaların belirlenmesi ve uygulanmasının yanı sıra yabancılara sağlanacak çalışma izin durumları ile uluslararası işgücü alanına dair yükümlülükleri içermektedir. İlgili kanunun 10. Maddesi yabancıların çalışma izin türlerini kapsamaktadır. Bu kapsamda belirli bir iş kolunda çalıştırılacak olan yabancıya en çok 1 yıllık izin verilebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca uzun dönem ikamet izni olanlar ya da en az sekiz yıl çalışma izni olanlar için süresiz çalışma izni tanınacağı belirtilmektedir. Süresiz çalışma iznine sahip olan yabancı, uzun dönem ikamet izninin sağladığı tüm haklardan yararlanabilecektir. Belirtilen kanunun 10. Maddesinin devamında da profesyonel meslek mensubu olan yabancılara bağımsız çalışma izni verilebileceği tanınan diğer haklar arasında yer almaktadır.

6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu'nun 11. maddesi ise yabancılara turkuaz kart olarak adlandırılan çalışma hakkının tanınması ile ilgilidir. Bu hak, başvurusu uygun görülen ve yabancının bilgi/birikiminin ülke çıkarlarına etkisi doğrultusunda değerlendirilerek uygun bulunan yabancılara tanınmaktadır. Ancak ilgili maddede geçici koruma altında bulunan yabancıların turkuaz kart hakkından yararlanamayacağı ifade edilmiştir.

Geçici koruma altında bulunan kişilerin iş piyasasına erişim durumları da Geçici Koruma Yönetmeliğinin 29. maddesinde yer verilmiştir. Buna göre çeşitli iş kollarında çalışmak isteyen yabancılar Cumhurbaşkanınca belirlenecek olan sektör, iş alanı ve bölgelerde ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından temin edilecek çalışma izin belgesi alabileceklerdir. Bu bakımdan çalışma izni alan Suriye uyruklu kişiler, bir işverene bağlı olarak çalışabileceği gibi kendi işlerini de yapabileceklerdir. Suriyeli kişilerin bu faaliyetlerde bulunması için çalışma izinlerinin bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla çalışma izinleri olan Suriyeli kişiler bir iş kolunda gelir elde edici faaliyetlerde bulunabilecek ve bunun sonucunda da potansiyel vergi mükellefi olabilecektir.

4. Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Vergiye Dair Tutumlarına İlişkin Literatür

Vergi devlet tarafından iktisadi ve sosyal amaçlar doğrultusunda gerçek ya da tüzel kişilerden zorunlu bir şekilde aldığı nakdi değer olarak tanımlanabilir (Şen & Sağbaşı, 2019: 1). Vergi yükümlüsünün vergiyi karşılık olmaksızın zorunlu bir şekilde ödemesi ve vergi ödemesinden dolayı kişinin gelirinde azalma meydana getirmesi mükellef nezdinde psikolojik etkilere neden olabilecektir. Reynaud (1966: 21), bununla ilgili olarak vergi yükünün mükellef tarafından hissedilme ölçüsünü vergi tazyiki olarak ifade etmiştir. Ayrıca mükelleflerin vergiye yönelik tepkileri legal ya da illegal bir şekilde olabilmektedir. Bunlar

arasında vergiyi yansıtmaya, vergiye tabi işi bırakmaya, verginin amortismanı/kapitalizasyonu, kaçınma ve vergi kaçırma vb. gibi tepkiler bulunmaktadır. Mükellefin bu şekilde davranmasına neden olarak, vergi yükünü kabul etmemesi gösterilebilir. Bu bakımdan mükelleflerin vergiye ilişkin tepkilerinin iyi bir şekilde belirlenmesi gerekir (Şen & Sağbaş, 2019: 53). Bu bilgiler ışığında Türkiye’de yaşamlarını sürdürmekte olan Suriyeli kişiler de ekonomik hayatta yer edindikleri için vergi yükümlülükleri oluşmaktadır. Dolayısıyla Suriye uyruklu kişilerin de vergiye ilişkin tutumlarının belirlenmesi önemli görülmektedir. Bu doğrultuda literatüre bakıldığında Suriyelilerin vergiye ilişkin tutumlarının ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak geçici koruma altındaki Suriyeli kişiler ve vergi ilişkisine yönelik çalışmalar alan yazınında mevcuttur.

Türkiye’de yaşamlarını sürdüren Suriyeli kişiler ve vergi ilişkisine yönelik olarak; Siverekli ve Ertuğrul (2016), Suriyeli sığınmacıların vergi yükümlülüğü üzerindeki etkisini ele almıştır. Bu doğrultuda Harran Üniversitesindeki vergi yükümlülerine ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda vergi mükelleflerinin vergiye bakış açılarının Suriye tarafından yaşanan göç dolayısıyla olumsuz açıdan etkilendiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Suriye uyruklu kişilere ise yardımların yapılması gerekliliği de araştırmada elde edilen diğer sonuçlar arasında yer almaktadır.

İrteş Gülşen (2019), geçici koruma altındaki Suriyelilerin kayıt dışı istihdam oluşturması nedeniyle Türkiye’deki vergi adaletine ve vergi gelirlerine olan etkisine yapmış olduğu çalışmada yer vermiştir. Çalışma sonucunda kayıt dışı faaliyet sürdüren Suriye uyruklu kişilerin vergi adaleti ve vergi gelirine olumsuz yansıdığı ifade edilmiştir.

Yavan ve Torun (2019), yaptıkları çalışmada Suriyelilerin Türkiye’de oluşturduğu mali etkiye yer vermişlerdir. Bu bakımdan Türkiye’de iller bazında vergi tahsilat oranlarına ve bu illerde yaşayan Suriyelilerin buna nasıl bir etkisi olduğu ele alınmıştır.

Kükrer-Mutlu ve Eğmir (2020), Türkiye’de yaşamlarını sürdürmekte olan Suriye uyruklu kişilerin çalışma ve ekonomik faaliyetlerde çeşitli vergi türleri karşısındaki durumlarını ele almıştır. Çalışma sonucunda Suriye uyruklu kişilerin her vergi türü için vergi karşısında herhangi bir ayırımın bulunmadığı ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi vergi mükellefi olabildikleri ifade edilmiştir.

5. Metodoloji

Bu çalışmada Türkiye’de yaşamlarını sürdürmekte olan Suriye uyruklu kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Şanlıurfa İlinde yaşayan ve gelir vergisi mükellefiyeti bulunan Suriye uyruklu kişilere ölçek uygulanmıştır. Uygulama sürecinde gerçekleştirilen ölçek yöntemine ilişkin detaylar ve analizlere metodoloji başlığı altında yer verilecektir. Ayrıca ilgili çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi BAPK Birimi tarafından desteklenen 18.KARİYER. 25 numaralı proje kapsamında yürütülmüştür.

5.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada Türkiye’de yaşamlarını sürdüren ve geçici koruma altında bulunan Suriye uyruklu kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli, geçmiş ya da şu anki durumu var olan şekilde açıklamaya çalışan yaklaşımlardan biridir (Krathwohl, 1993). Bu model, seçilen örneklem vasıtasıyla geniş bir kütleyi ifade eden evrenle ilgili genel yargılara ulaşmak amacıyla gerçekleştirilen tarama düzenlemesi olarak belirtilebilir (Bailey, 1982). Dolayısıyla seçilen örneklemin evreni temsil etme gücünün yüksek olduğu varsayılır (Karasar, 2005). Bu çalışmada Şanlıurfa İlinde yaşayan ve gelir vergisi mükellefiyeti bulunan Suriye uyruklu kişilerin vergiye ilişkin tutumları tarama yöntemi kullanılarak ölçülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgular literatüre bağlı kalınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

5.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Şanlıurfa ilinde ikamet eden ve vergi dairesi kayıtlarına göre gelir vergisi mükellefi olan 730 Suriye uyruklu kişi (01.04.2021 tarihi itibarıyla) oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan ölçekler 2018 yılında uygulanmıştır ve bu yıl için vergi dairesine kayıtlı olan Suriyeli mükellef sayısı 204 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada Şanlıurfa İlinin tercih edilme nedeni Suriye uyruklu kişilerin bu bölgede yoğun olarak bulunmasıdır. Bu çerçevede çalışma Şanlıurfa ilinde ikamet eden ve gelir vergisi mükellefi olan 169 Suriye uyruklu kişi ile tarama yöntemi şeklinde yürütülmüştür.

5.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ölçek oluşturulması aşamasında ulusal/uluslararası alan yazından yararlanılmış ve alanında uzman kişilerce ön kontroller gerçekleştirilmiştir. Ölçek yeminli tercüman tarafından Arapçaya çevrilerek uygulanmıştır. Uygulamada kullanılan ölçek formu iki bölümden oluşmaktadır. Ölçek formunun ilk bölümünde Suriye uyruklu kişilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 6 adet soru yer almaktadır. İkinci kısımda ise beşli likert biçiminde 39 adet soru bulunmaktadır. Likert sorulara ilişkin cevap seçenekleri (1) “kesinlikle katılıyorum”, (2) “katılıyorum” (3) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, (4) “katılmıyorum” ve son olarak (5) “kesinlikle katılmıyorum” şeklindedir.

Yapı geçerliliğini test etmek, benzer özellikteki değişkenleri bir araya getirmek ve ölçmeyi daha az sayıda faktör ile açıklamak için faktör analizi gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Yurtkoru vd., 2008). Çalışmada, kullanılan ölçekteki değişkenlerin boyutlarını belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir (Büyüköztürk, 2012). Bu doğrultuda ölçek maddelerinin ölçekte kalıp kalmamasına göre belirlenen faktör yük değeri 0,32 olarak belirlenmiştir (Tabachnick & Fidell, 2013). Buna ilave olarak bir maddenin diğer faktörlerde yüksek çıkmış olan yük değerleri arasındaki farkın 0,10 ve altında olması halinde bu madde binişik madde olarak değerlendirilmiştir (Büyüköztürk,

2012). Dolayısıyla çalışmada, faktör yük değeri 0,32 altında olan ve binişik madde olarak kabul edilen maddeler ölçek kapsamına dâhil edilmemiştir.

6. Bulgular

Bu bölümde Suriye uyruklu kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının tespit edilmesi amacıyla elde edilen verilere ilişkin ilk olarak demografik bulgulara yer verilmiştir. Daha sonra ise açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilecek ve bu analizin sonuçları sunulmuştur.

6.1. Örnekleme İlişkin Demografik Bulgular

Suriye uyruklu kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının belirlenmesi amacıyla ölçekte yer verilen demografik bilgilere dair bulgulara bu başlık altında değerlendirilecektir. Tablo 1'de ölçek çalışmasına katılım gösteren kişilere ilişkin demografik bilgilere yer verilmektedir.

Tablo: 1
Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişken	Alt Değişken	N	%
Cinsiyet	Kadın	71	42
	Erkek	98	58
Yaş	18-30	47	27,8
	30-50	115	68
	50 ve üstü	7	4,1
Medeni Durum	Evli	152	89,9
	Bekar	17	10,1
Eğitim Durumu	Okuryazar	55	32,5
	İlkokul	51	30,2
	Ortaokul	24	14,2
	Lise	14	8,3
	Üniversite ve Üzeri	9	5,3
Ailede Yaşayan Birey Sayısı	Okuryazar Olmayan	16	9,5
	1	11	6,5
	2	20	11,8
	3	37	21,9
	4	40	23,7
	5	45	26,6
Aylık gelir düzeyi	5'ten fazla	16	9,5
	0-2000	80	47,3
	2001-5000	80	47,3
Toplam	5001 ve üzeri	9	5,3
		169	100

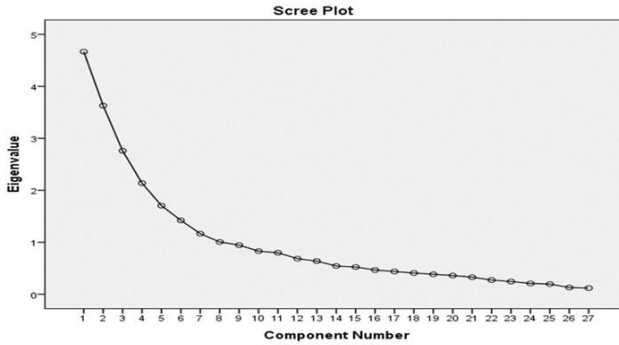
Katılımcıların demografik özelliklerinin açıklandığı Tablo 1'de erkek katılımcıların %58 orana sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca katılım sağlayanların %68'ini 30-50 yaş arasındaki bireyler oluşturmaktadır. Bununla birlikte ölçeğe katılanların %89,9'u evli bireyleri kapsamaktadır. Ölçeğe katılım sağlayanların eğitim seviyelerine bakıldığında, ilkokul mezunu kişilerin %30,2 oranla çoğunlukta bulunduğu, üniversite ve üstü mezun bireyler ise katılımcıların %5,3 oranına sahip olmaktadır. Katılımcıların aylık gelir düzeylerine bakıldığında 5000 ve altı gelir elde eden bireylerin %90'dan fazla olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca ailede yaşayan birey sayısına bakıldığında katılımcıların %80'den fazlasının aile içerisinde 3 ve üzeri kişi ile yaşadığı belirtilebilir.

6.2. Faktör Analizine Dair Bulgular

Suriye uyruklu kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının belirlenmesine yönelik ölçeğin öncelikle güvenilirlik analizi ardından geçerlilik testi ve daha sonra ise tekrar güvenilirlik analiz gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak güvenilirliği test etmek amacıyla gerçekleştirilen Cronbach Alpha katsayısı .738 olarak hesaplanmıştır. Daha sonra faktör analizinin uygunluğunu ölçmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's Sphericity (BS) Testleri gerçekleştirilmiştir. Faktör analizine uygunluğu ölçmek amacıyla gerçekleştirilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testinin .714 şeklinde çıkması ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca Bartlett's (BS) testi sonucunun da [$\chi^2=1991,225$; $p<.05$] şeklinde gerçekleşmesi ve anlamlılık değerinin 0.000 çıkması maddeler arasında faktör analizi için uygunluğu ifade etmektedir.

Ölçeğin faktör analizi için uygunluğu tespit edildikten sonra temel bileşenler testi gerçekleştirilmiştir. Temel bileşenler testi yaygın bir şekilde kullanılan ve kavramlar açıdan anlamlılığı belirtmeye yönelik bir teknik şeklinde belirtilebilir (Büyüköztürk, 2012). Gerçekleştirilen açıklayıcı faktör analizinde faktör öz değeri 1'den büyük olan faktörler anlamlı olarak kabul edilmiştir. Faktör analizi neticesinde ortaya çıkan çizgi grafiği (scree plot) Şekil 2'de yer almaktadır.

Şekil: 2
Faktör Analizi Neticesinde Ortaya Çıkan Çizgi Grafiği

Şekil 2 incelendiğinde ölçeğin temelde 6 faktörlü bir yapıda olduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen faktör testinde Varimax yöntemi kullanılmış olup aynı anda birden fazla yük değerini temsil eden maddeler binişik madde olarak değerlendirilmiş ve ölçeğe dâhil edilmemiştir. Ölçeğin 2-5-9-12-13-14-19-21-25-26-27 ve 35. maddeleri aynı anda birden fazla yük değerine sahip olma ve yük değerleri arasındaki farkın 0.10'un altından olması durumlardan dolayı binişik madde olarak değerlendirilerek ölçeğe dâhil edilmemiştir. Sonuç olarak 6 faktörden oluşan ve 27 maddeyi kapsayan yapıda bir ölçek geliştirilmiştir. Tablo 2'de faktör analizi neticesinde oluşan faktörler ile toplam varyansı açıklama düzeylerine yer verilmektedir.

Tablo 2
Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Başlangıç Öz Değerler			Döndürme Öncesi Değerler			Döndürme Sonrası Değerler		
	Toplam	Vary %	Küm %	Toplam	Vary %	Küm %	Toplam	Vary %	Küm %
1	4,668	17,289	17,289	4,668	17,289	17,289	3,035	11,241	11,241
2	3,629	13,439	30,729	3,629	13,439	30,729	2,945	10,907	22,148
3	2,760	10,223	40,952	2,760	10,223	40,952	2,868	10,623	32,771
4	2,138	7,918	48,870	2,138	7,918	48,870	2,679	9,922	42,693
5	1,704	6,311	55,181	1,704	6,311	55,181	2,531	9,372	52,065
6	1,421	5,265	60,445	1,421	5,265	60,445	2,263	8,380	60,445

Tablo 2 'de yer alan faktör analizi sonuçlarına bakıldığında ölçeğin altı faktörlü bir yapıda olduğu görülmektedir. Faktör öz değerlerinin 4,668 ile 1,421 arasında değişiklik gösterdiği söylenebilir. Ayrıca faktörlerin varyansı açıklama yüzdesine bakıldığında 1. faktörün %17,289 ile en yüksek oran olduğu görülmektedir. Buna karşın 6. faktör ise varyansı %5,265 ile diğer faktörlere göre en düşük oranda açıklamaktadır. Diğer faktörlerin varyansı açıklama yüzdesi ise %17,289 ile %5,265 arasında değişmektedir. Tüm faktörlerin varyansı açıklama yüzdesi %60,445 olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak Suriye uyruklu kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının faktör analizi ile açıklama yüzdesinin %60,445 olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3
Maddelerin Faktör Yükleri

Faktör Adı	İfadeler	Yük Değerleri
VERGİLENDİRMEDE ŞEFFAFLIK BOYUTU	37.Türkiye'de gelirimden ve harcamamdan ne kadarını vergiye ayırdığımı hesaplayabilirim	.857
	38.Türk vergi sistemi teknolojik gelişmelere hızlı uyum sağlamaktadır	.792
	39.Türkiye'de vergi eğitimi kendi ülkeme göre daha yaygındır	.908
VERGİ YÜKÜ BOYUTU	1.Türkiye'de vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünüyorum	-.706
	7.Ödediğim vergilerden rahatsız olurum	-.676
	10.Vergiler yatırım kararlarını etkilemektedir	-.685
	16.Maliye Bakanlığınca bizlerin mükellefiyetine yönelik yeterince bilgilendirmeler yapılmaktadır	-.529
	18.Türkiye'de yaşayan bizlerin vergi mükellefi olabilmesi için konulan şartlar oldukça ağırdır	.640
VERGİ BİLİNCİ BOYUTU	23.Türkiye'de uygulanan vergi yükünden dolayı başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyorum	.710
	8.Vergilerin ne amaçla alındığı konusunda yeterince bilgi sahibiyim	.519
	11.Türkiye'de vergi cezaları yeterince caydırıcıdır	.488
	30.Türk Vergi Sistemine uyum sağlamamız son derece kolaydır	.555
	33.Türkiye'de vergi kaçırırsam yakalanmayacağımı düşünüyorum	-.662
	34.Türkiye'de yapılan vergi reformları mükellef lehinedir	.712
VERGİ SİSTEMİ BOYUTU	36.Türkiye'de mükellefler kendi ülkeme göre haklarını daha iyi bilmektedir	.716
	6.Türk vergi sistemi adildir	.770
	4.Türk vergi sistemi açık ve anlaşılabilirdir	.744
	3.Imkânım olsa hiç vergi ödemem	-.736
VERGİ MEVZUATI BOYUTU	28.Bir vergi arttırıldığında, bunun karşılığı olarak tarafıma sunulan kamu hizmetlerinin artacağını düşünürüm	.519
	17.Türkiye'de vergi mükelleflerine yönelik yapılan vergi denetimleri kendi ülkeme kıyasla çok sık ve bunalıcıdır	-.763
	15.Ülkemdeki vergi mevzuatlarının ceza yaptırımları Türkiye'deki vergi mevzuatlarının ceza yaptırımlardan daha caydırıcıdır	-.757
	24.Türkiye'deki vergi daireleri kendi ülkemize göre daha etkin çalışmaktadır	.698
VERGİ AYRICALIĞI BOYUTU	20.Türk Vergi Mevzuatı konusunda yeterli bilgiye sahibim	.655
	22.Türkiye'nin Suriyelilere yönelik yaptığı harcamalar ile kendi vatandaşlarına yaptığı harcamalar aynı paralellikte değildir	.426
	29.Türkiye'de toplam olarak katlanmak zorunda olduğumuz vergi yükü çok ağırdır	.773
	31.Ödediğim vergiler ile sağladığımız hizmetler arasında ciddi bir bağ vardır	.556
	32.Türk vergi sisteminde bizlere yönelik yeni kanunlar oluşturulması gereklidir	.752

Çalışmanın güvenilirliğine ilişkin ikinci defa gerçekleştirilen Cronbach's Alpha analiz değerinin .703 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunu

göstermektedir. Tablo 3’te ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerlerine yer verilmektedir. Tablo 3’te faktörlere verilen isimler maddeler göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda ölçek maddelerinin 6 faktör altında toplandığı görülmektedir. İlk faktör ilgili maddelerin özellikleri doğrultusunda “vergilendirmede şeffaflık” olarak adlandırılmıştır. İkinci faktör ise mükelleflerin ödediği vergiden dolayı etkilenen davranışlarını genel olarak ifade etmektedir. Bu kapsamda ikinci faktör, “vergi yükü” olarak isimlendirilmiştir. Üçüncü faktörde, maddelerin genellikle mükelleflerin vergiye ilişkin bilinç düzeylerini açıklamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bu bakımdan üçüncü faktör de “vergi bilinci” olarak adlandırılmıştır.

Dördüncü faktörde mükelleflerin vergi sistemine ilişkin bakış açılarına yer verilmiş tir. Dolayısıyla ilgili maddeler göz önünde bulundurularak bu boyut “vergi sistemi” şeklinde ifade edilmiştir. Beşinci faktöre bakıldığında Suriye uyruklu mükelleflerin vergilendirmeye dair uygulanmakta olan mevzuata bakış açılarına yer verilmektedir. Beşinci faktör maddelere ilişkin sorulara bakılarak “vergi mevzuatı” olarak isimlendirilmiştir. Son olarak altıncı faktörde Suriyeli mükelleflerin diğer mükelleflere göre herhangi bir ayrıma maruz kalıp kalmamasına ilişkin algıyı ölçmeye ilişkin maddeleri ifade etmektedir. Bu bakımdan altıncı faktör ise “vergi ayrıcalığı” boyutu olarak adlandırılmıştır. Tablo 4’te belirlenen faktörlere ilişkin betimsel analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo: 4
Faktörlere Verilen Cevaplara İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

	N	Min.	Maks.	Ort.	Std. Sapma	Düzye
Vergilendirmede Şeffaflık	169	3,00	15,00	11,49	1,60	Katılıyorum
Vergi Yükü	169	12,00	25,00	18,55	2,05	Ne Katılıyorum/Ne katılmıyorum
Vergi Bilinci	169	10,00	26,00	16,64	2,52	Ne Katılıyorum/Ne katılmıyorum
Vergi Sistemi	169	9,00	17,00	13,53	1,40	Ne Katılıyorum/Ne katılmıyorum
Vergi Mevzuatı	169	9,00	16,00	12,15	1,49	Ne Katılıyorum/Ne katılmıyorum
Vergi Ayrıcalığı	169	7,00	19,00	9,81	2,64	Katılmıyorum
TOPLAM	169	71,00	95,00	82,18	4,83	Ne Katılıyorum/Ne katılmıyorum

Faktörlere verilen cevaplara ilişkin betimsel analiz sonuçlarına bakıldığında ölçeğin bütününe verilen cevap düzeyinin ne katılıyorum/ne katılmıyorum şeklinde olduğu görülmektedir. Ayrıca vergilendirmede şeffaflık ve vergi ayrıcalığı haricindeki diğer tüm faktörler için düzeyin ne katılıyorum/ne katılmıyorum şeklinde olduğu söylenebilir. Vergilendirmede şeffaflık boyutunu ifade eden 1. faktör düzeyinin katılıyorum şeklinde olduğu görülmektedir. Vergi ayrıcalığı boyutu olarak belirlenen 6. faktöre ilişkin düzye bakıldığında katılmıyorum şeklinde cevaplandırıldığı görülmektedir. Bu bakımdan Suriye uyruklu mükellefler, diğer mükelleflerin kendilerine göre herhangi bir ayrıcalığa sahip olmadığını düşünmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de gelir vergisi mükellefi olan Suriye uyruklu kişilerin vergilendirmeye dair olumlu bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.

7. Sonuç

Türkiye’de 2012 yılında çıkartılan Geçici Koruma Yönetmeliği sonrasında Türkiye’de yaşayan Suriyeli kişi sayısında neredeyse her yıl artış yaşanmaktadır. Suriyeli kişilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gelir elde etmeleri ve çeşitli iş kollarında yer

almaları da gereklilik olmaktadır. Bu doğrultuda Suriyeli kişiler de Türkiye vatandaşları gibi ekonomik faaliyetler içerisinde yer almaktadır. Ekonomik faaliyetler içerisinde yer alan Suriyeli kişilerin de elde ettikleri gelir dolayısıyla vergi yükümlülüğü oluşmaktadır. Verginin karşılık olmaksızın zorunlu bir şekilde ödenmesi ve vergi ödeyen kişinin gelirinde azalma meydana getirmesinden dolayı vergi, mükellef üzerinde bir takım psikolojik etkilere neden olabilmektedir. Bu bakımdan Suriye uyruklu kişilerin Türkiye’de ödedikleri vergiye ilişkin bakış açıları da önem arz etmektedir. Bununla ilgili alan yazın tarandığında Türkiye’de yaşayan Suriyeli kişilerin vergiye ilişkin tutumlarının ele alındığı herhangi bir çalışma bulunmadığı görülmektedir.

Bu çalışmada Suriye uyruklu kişilerin ödedikleri vergiye ilişkin tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Suriyeli kişilerin yoğun olarak bulunduğu Şanlıurfa ilinde gelir vergisi mükellefiyeti bulunan 169 Suriyeli kişiye ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ölçek sonucunda elde edilen verilerle açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Uygulanan faktör analizi neticesinde 6 faktörlü bir ölçek geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçekte faktörler sırasıyla; “vergilendirmede şeffaflık”, “vergi yükü”, “vergi bilinci”, “vergi sistemi”, “vergi mevzuatı” ve “vergi ayrıcalığı” şeklinde isimlendirilmiştir. Faktörlere ilişkin betimsel analiz sonuçlarına bakıldığında ise katılımcılar vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Bu durumda bu faktör kapsamında katılımcılar ülkedeki vergi sisteminin şeffaflığı noktasında olumlu bir bakış açısına sahiptir. Vergi ayrıcalığı boyutuna ise katılımcıların katılmıyorum şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Bu faktör kapsamında ise katılımcıların Türkiye’deki diğer mükelleflere göre herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ve bu bakımdan da Türkiye’de vergilendirmeye dair olumlu bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Diğer dört faktöre ise ne katılıyorum/ne katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Ayrıca ölçeğin bütününe verilen cevapların da ne katılıyorum/ne katılmıyorum düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak Türkiye’de yaşamlarını sürdürmekte olan Suriye uyruklu kişilerin genel olarak vergilendirmeye ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip oldukları belirtilebilir.

Çalışma bulgularına dayalı olarak Suriyeli gelir vergisi mükelleflerinin, Türk vergi sistemine uyum sağladıkları ve olumlu bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Çalışma sürecinde geliştirilen ölçeğin bütününe ve bazı boyutlarına orta düzeyde katılım gösterilmesinden hareketle vergi sistemi ve mevzuatına dair birtakım düzenlemeler yapılması önerilebilir. Özellikle vergi sistemi ve vergilendirme sürecine dair bilgilendirmelerin daha etkili şekilde yapılması gerekmektedir. Vergilendirme sürecine dair bilgilendirme ile birlikte kişilerin vergiye uyum düzeylerinin artacağı ifade edilebilir.

Kaynaklar

- Bailey, K.D. (1982), *Methods of Social Research*, 2. Baskı, New York: The Free Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2012), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*, 17. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Çataloluk, C. (2008), “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum Ve Davranışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 213-228.
- Çelebi, K. (2012), “Mali Olaylara Sosyolojik Yaklaşımın Önemi”, içinde: K. Çelebi (ed.), *Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler* (1-13), Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Gülşen, M.İ. (2019), “Türkiye’de Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Vergi Adaleti Üzerindeki Etkileri”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, (7), 185-195.
- Karasar, N. (2005), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 14. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Krathwohl, D.R. (1993), *Methods of Educational and Social Science Research: An Integrated Approach*, New York: Longman/Addison Wesley Longman.
- Kükreer-Mutlu, C. & R.T. Eğmir (2020), “Türkiye’de Bulunan Suriyeli Mültecilerin Çalışma Hakları Ve Ekonomik Faaliyetlerde Vergi Karşısındaki Durumu”, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 265-276.
- Muter, N.B. vd. (1993), “Manisa İli Algı Mükellefleri Üzerine Bir Ölçek Çalışması”, *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması*, Manisa.
- Reynaud, P.L. (1966), “İktisadi Psikoloji ve Maliye”, *İ.Ü. Maliye Enstitüsü Konferansları*, 12. Seri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 19-26.
- Siverekli, E. & H.G. Ertuğrul (2016), “Misafirlikten Diasporaya Doğru: Suriyeli Sığınmacıların Vergi Algısı Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir İnceleme”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 491-518.
- Şen, H. & İ. Sağbaşı (2019), *Vergi Teorisi ve Politikasına Giriş*, Barış Arıkan Yayınları, 1. Baskı: Ankara.
- Şenyüz, D. vd. (2019), *Vergi Hukuku Genel Hükümler*, 10. Baskı, Ekin Yayınevi: Bursa.
- Tabachnick, B.G. & L.S. Fidell (2013), *Using Multivariate Statistics*, Sixth Edition, USA: Pearson Education Limited.
- Yavan, S. & B.A. Torun (2019), “Suriyeli Mülteciler ile Türkiye’deki Vergi Tahsilatı İlişkisi: İl Bazlı Yatay Kesit Analizi”, *Vergi Dünyası Dergisi*, 1(457), 49-58.
- Yurtkoru, S.E. vd. (2008), *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*, İstanbul: Beta Yayınları.